

УДК: 811.112.2'373.612.2:82-34

## МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЛАПІДАРНОСТІ В ТЕКСТІ СТИСЛОГО НІМЕЦЬКОГО ОПОВІДАННЯ

**Волошук В. І.**

*Створити і передати максимальну кількість інформації, смислового навантаження, зберігши при цьому мінімалістичність, стислість і лаконічність форми вираження – основна мета автора стислого оповідання. Цьому сприяють структурні та мовні засоби лапідарності. На лексичному рівні стислість створюється за рахунок складних слів, метафор, метонімії та окказіоналізмів. На синтаксичному рівні лапідарності сприяють еліпси, інверсія, зевгма тощо.*

Ключові слова: *стисле оповідання, лапідарність, компресія, скорочення, імплікація.*

*Создать и передать максимальное количество информации, смысловой нагрузки, сохранив при этом минималистичность, сжатость и лаконизм формы выражения – основная цель автора концентрированного рассказа. Этому способствуют структурные и языковые средства лапидарности. На лексическом уровне сжатость создается за счет составных слов, метафор, метонимий и окказионализмов. На синтаксическом уровне лапидарности способствуют эллипсы, инверсия, зевгма и т.д.*

Ключевые слова: *концентрированный рассказ, лапидарность, компрессия, сокращение, импликация.*

*To create and transmit the maximum amount of information, semantic load, while maintaining minimalism, brevity and conciseness of expression forms is the main purpose of the short-short story's author. This is facilitated by the structural and language features of laconism. On the lexical level, compactness is created by compound words, metaphors, metonymy and occasional words. On the syntactical level, laconism is contributed by ellipses, inversion, zeugma etc.*

Key words: *short-short story, laconism, compression, abridgement, implication.*

Останнім часом багато дослідників (Л. М. Тимошук, В. Вайраух, Е. Анггесер, Е. Скотт, В. Хеллерер, З. Л. Петрусяк, Т. Н. Лапчинська) приділяють увагу вивченню малих епічних форм. Одним з відносно нових жанрів в німецькій літературі є стисле оповідання (Kürzestgeschichte). До головних ознак стислого оповідання відносять: малу форму, мозаїчність подій, синхронність дій, відкритий початок та кінцівку, повсякденність. Проте всі вони екстралінгвістичні. В цій же статті будуть досліджені самі лінгвальні чинники створення малої форми. В стислих оповіданнях читач зустрічає натяки на те, що невисловлено, і на те, що слід читати поміж рядків. Стисла форма вимагає від письменника найвищої концентрації, вміння в декількох словах показати цілий світ. Створити і передати максимальну кількість інформації, смислового навантаження, зберігши при цьому мінімалістичність, стислість і лаконічність форми вираження – основна мета автора стислого оповідання. Тобто саме лапідарність є головною рисою цього малого жанру. Але в цій роботі мова йде саме мовні (лексико-синтаксичні) засоби створення лапідарності.

Лапідарність (лат. lapidarius – каменотес, lapis – камінь) – виняткова стислість і чіткість у висловлюванні думок, виразність складу або стилю, економне використання художніх засобів. В буквальному розумінні лапідарний означає “висічений на камені”, оскільки всі вищевказані ознаки були властиві написам на давньоримських кам'яних пам'ятниках [5]. Синонімом слова “лапідарний” можна вважати прикметник “лаконічний”.

Отже, лапідарність – це зручний термін для позначення ряду змістових характеристик такого короткого, стислого типу тексту як текст “Kürzestgeschichte”. Тут під лапідарністю ми розуміємо обмеженість, як кількості

сюжетних ліній, так і числа персонажів в тексті. У текстах найчастіше існує лише одна, основна, сюжетна лінія, вони не ускладнені жодними побічними, додатковими сюжетними лініями або персонажами. Проте лапідарність тексту зовсім не є ознакою того, що текст поверхневий, неглибокий, а його сюжет збіднений і неопрацьований. Навпаки, концентрація уваги лише на одній сюжетній лінії та на малій кількості персонажів сприяє точнішому і конкретнішому вираженню основної ідеї автора. Тексту властива релевантність усієї інформації – вона згорнута, компресована, надлишкова інформація по суті відсутня. Але за рахунок цього збільшується обсяг підтекстової інформації, особлива роль надається імплікації [3, с. 49].

На семантичному рівні одним з типових випадків реалізації лапідарності є об'єднання двох (зазвичай службових) слів у одне, наприклад:

**“Ich habe auf Spiel gesetzt, was nicht mehr hielt, weil's unter ihm modert”** (Я ризикнув життям, яке вже не мало значення, оскільки воно лише тліло) [6, с. 98]. **“Jetzt ist die Zeit fürs Tageslicht gekommen”** (Зараз настав час для денного світла) [6, с. 99].

У даних випадках відбувається об'єднання прийменників та артиклів (**auf das – aufs, für das – fürs**). Такий спосіб створення більш стислого виразу зазвичай використовувався у розмовному стилі. Але сьогодні цей прийом автори часто застосовують під час написання художніх творів.

**“Tritt nicht drauf!”** (Не наступай на нього!) [6, с. 58]; **“Im Büro geht wohl alles drunter und drüber”** (У цьому закладі мабуть завжди безлад) [6, с. 74]. Тут скорочення складних службових частин мови (**drauf – darauf, drunter – darunter, drüber – darüber**) як прийом створення лапідарності тісно пов'язаний з вживанням розмовної лексики, адже такі скорочення активно вживають мовці для створення стислого та лаконічного висловлювання та прискорення процесу мовлення. Крім того, використання скорочень у поєднанні з колокваціальними виразами має на меті привернути увагу читача до певного факту, події або явища. Таким чином, емфатична функція на семантичному рівні поєднується із створенням лапідарності висловлювання, що і є головною метою автора стислого оповідання.

Оказіоналізми як авторські новоутворення виконують в стислому оповіданні не тільки функцію акцентування уваги на певному понятті, події, предметі, особливості. Вони є одним із засобів створення лапідарності тексту оповідання. Таким новоутворенням притаманна стислість форми, а також повнота змісту повної фрази, що мав на увазі автор. Наприклад, у стислих німецьких оповіданнях можна зустріти такі okazіоналізми: **die Liebedurftige** (люди, які потребують любові), **die Schneehütten** (хатинки зі снігу).

Продуктивним мовним засобом створення лапідарності в сучасних німецьких стислих оповіданнях також є вживання займенників, що зазвичай складаються з меншої кількості морфем, ніж німецькі (зокрема складні та складені) іменники, наприклад:

**“Einen gab es unter ihnen, der wußte nicht das gleiche wie sie, und sie nannten ihn dumm”** (Серед них був один, який не знав те ж саме, що й вони, і вони назвали його дурнем) [6, с. 19].

Тобто автори не акцентують увагу на конкретних особах, таким чином переносючи погляди чи події з життя однієї людини на всіх, надаючи їм рангу загальності. Отже, стисле оповідання виконує свою основну функцію: у тексті на пересічному прикладі відображено узагальнену картину світу.

**“Sie ist mager. Sie schreiben sich Briefe, daß sie sich lieben. Sie ändert manchmal ihre Frisur”** (Вона худа. Вони пишуть одне одному листи про те, що вони один одного кохають. Вона іноді змінює зачіску) [6, с. 40].

У даному випадку вживання займенників – це не тільки продуктивний прийом створення лапідарності. Автор таким чином акцентує увагу на протиставленні однієї групи людей іншій: **sie** (вона) – **sie** (вони як пара). Таке незвичайне використання займенників у реченнях сприяє поєднанню двох головних ознак стислому оповідання: лапідарного вираження думок та обов'язкової наявності інакомовності, підтексту, глибини змісту.

Створенню лапідарності в стислому оповіданні також може сприяти застосування певних видів тропів, наприклад, метафори та метонімії. У номінації тропів та образів закладений своєрідний тип компресії [13, с. 220]. До образності звертаються не лише з експресивною метою, але й чисто з прагматичних міркувань, тому, що це за певних умов є рішенням, котре забезпечує зрозумілість та точність. Як наслідок досягається чіткість, стислість та лапідарність форми.

**“Je mehr Schlachten gewonnen wurden, desto knapper wurde Schlachtvieh”** (Чим більше боїв було виграно, тим менше ставало людських ресурсів (худоби на забій) [6, с. 22].

У цьому реченні автор використовує слово **das Schlachtvieh**, що дослівно можна розуміти як “худоба на забій”. Таким чином письменник наголошує, що людське життя під час війни майже нічого не варте.

**“Für mich war er eine Null, als er sich scheiden ließ”** (Для мене він став просто нікчемою, коли пішов на розлучення) [6, с. 49].

У даному випадку метафора **eine Null** – це засіб компресування компаративної семантики. Автор очевидно мав на увазі порівняння **“Für mich war er, wie eine Null”** (він для мене був, як нуль), тобто присутність чи відсутність чоловіка у житті героїні вже нічого не змінювала. Він для неї був пустим місцем, нікчемою. У цьому реченні використане приховане порівняння живої істоти та неістоти на основі аналогії.

Лапідарності сприяють також різні види метонімії:

а) перенесення назви з імені власного на що-небудь, пов'язане з ним:

**Am nächsten Morgen im Radio Mendelssohn wie Schumann gespielt von einem Pianisten, der zum Schluß nicht genannt wird** (Наступного ранку по радіо грав Мендельсона, як Шумана, піаніст, якого в кінці не представили) [6, с. 63]. У цьому реченні **Mendelssohn, Schumann** – це не композитори Мендельсон та Шуман, а їхні музичні твори.

б) перенесення назви з місцевості чи приміщення на тих, хто знаходяться в ньому:

**“Verließen schweigend die tote Stadt, zogen das Netz ein, lagerten”** (Залишили мовчки мертве місто, забрали сітку, стали табором) [6, с. 34]. У даному прикладі **die tote Stadt** – не саме місто, а його жителі.

в) перенесення назви з частини на ціле:

**“Daheim bin ich, wenn meine Füße die Anzahl der Treppenstufen von selbst kennen”** (Я вдома, коли мої ноги самі знають кількість сходів) [6, с. 79]. Тут **meine Füße** позначають не тільки ноги, а саму людину.

г) перенесення назви з цілого на частину:

**“Sie bestellt einen Kaffee”** (Вона замовляє чашку кави) [6, с. 39]. У цьому прикладі **einen Kaffee** – це чашка кави, а не кава, як продукт.

Ці та інші приклади дозволяють зробити висновок, що метонімія є інформативним, економним та експресивним засобом непрямой характеристики явища шляхом виділення одного з постійних, змінних або випадкових ознак цього явища, що здаються на даний момент істотними.

Але чи не найголовнішим засобом створення текстової лапідарності є семантична полісемія. Майже кожне слово тут стає багатозначним. Саме багатозначність мовних одиниць є одним з головних засобів створення лапідарності, як кількісної та якісної ознаки тексту стислому оповіданню.

Наприклад, стисле оповідання Арнфріда Астеля “Lektion” (“Урок”) складається з двох коротких речень: **“Ich hatte schlechte Lehrer. Das war eine gute Schule”**. – В мене були погані вчителі. Це була хороша школа [6, с. 54].

В даному випадку, слово “школа”, як і в українській мові має інше значення – “досвід”. І саме це має на увазі адресант, коли говорить про поганих вчителів.

Герой стислому оповідання “Морозиво” Хельги М. Новак – зовсім юний парубок, що недостойно, некоректно та неввічливо поводить себе із зовсім незнайомою дорослою людиною. Саме слово **“das Eis”** є ключовим словом в оповіданні, оскільки воно має не тільки пряме значення **“морозиво, лід”**, а й переносне – **“холод, холодність”**. Такі приклади полісемантизації можна зустріти в кожному стислому оповіданні.

Синтаксичні засоби відіграють не менш значну роль у створенні лапідарного тексту. Одним з таких засобів є конструкція з відсутністю логічно необхідних синтаксичних елементів - зевгма. Такі речення відображають авторську позицію, мають комунікативно-прагматичну спрямованість та викликають функціональний збій ритму. Зевгма, за думкою Ю. О. Сергєєвої, є одним з найефективніших способів досягнення найвищого ступеня стислості висловлювання [4, с. 94].

**“Braungebrannt und mit einer geschmuggelten Flasche Chartreuse kehrt der Sohn aus Spanien zurück”** (*Загорілий та з контрабандною пляшкою Шарпрез син повертався з Іспанії*) [6, с. 32].

Явна логічна несумісність слів, приналежність їх до двох різних семантичних полів говорять про синтаксичне об'єднання несумісних елементів. Так, наприклад, у даному реченні нетиповим є вживання двох неоднорідних членів речення (**braungebrannt und mit einer geschmuggelten Flasche** – *загорілий та з контрабандною пляшкою*) із сполучником **und**, що не відповідає нормам німецької мови, оскільки ці члени речення відповідають на різні питання та виконують різні функції в реченні.

Ще одним мовним засобом створення лапідарності в сучасному німецькому стислому оповіданні виступає прийом парцеляції – конструкція, що виникає в результаті розчленовування тексту з метою додання вислову виразності [4, с. 118]. Парцельовані речення передають авторську інтенцію, модальність, оцінку, не допускаючи жодної варіативності, жорстко скеровуючи читача, наприклад:

**“Am Mittwoch. Jeder wusste wie viele Stufen hinauf. Den Druck auf den Knopf. Die Zweite Tür links”** (*У середу. Всі знали, на якому поверсі. Натиснути на дзвінок. Другі двері ліворуч*) [6, с. 18].

У даному випадку парцеляція виконує функцію уточнення і акцентує увагу читача на деталі. Але автор свідомо розділяє одне складне повне речення на чотири неповних саме для того, щоб привернути увагу до часу, місця, учасників та самої події.

Парцеляція часто вступає в конвергенцію з іншими прийомами, впливаючи на їхню лаконічність та підсилюючи експресивність. У текстах сучасних німецьких стислих оповідань часто зустрічається взаємодія парцеляції з анафорою, наприклад: **“Steht immer noch herum, der Liebebedürftige. Steht uns im Wege. Bleibt auf unserer Strecke. Ist mit Geld und guten Worten nicht wegzukriegen”** (*Стоїть на одному місці тільки той, кому потрібне кохання. Стоїть у нас на шляху. Залишається на нашій території. Його не позбутися за допомогою грошей чи хороших слів*) [6, с. 69].

Отже, за допомогою парцеляції досягається економія мовних засобів. Вона створює ефект роздробленості внутрішньої мови, думок та емоцій персонажа. Парцеляція також використовується для посилення ритміки прозового тексту стислою оповідання..

До випадків відсутності логічно передбачених синтаксичних елементів також відноситься еліпс. Еліптичними вважаються речення, в яких відсутній один або два головні члени речення.

Основними видом еліптичних речень у стислих оповіданнях є речення, в яких відсутній підмет: **“Befohlen war, etwa noch lebende Besatzung, ob verwundet oder nicht, zu erschießen”** (*Було наказано розстріляти всіх солдатів екіпажу, які вижили, поранених чи ні*) [6, с. 22]. **“Stehen herum, starren uns an”** (*Оточують, пильно роздивляються нас*) [6, с. 69].

Для побудови німецького речення обов'язковою умовою є наявність двох головних членів речення (підмета і присудка). Ця особливість німецької граматики значною мірою впливає на емфатичну функцію еліптичних речень у німецькому стислому оповіданні. Так, читач одразу звертає увагу на речення **“Befohlen war...”**, оскільки правильним є варіант **“Es war befohlen...”**, де **es** – підмет, **befohlen war** – присудок.

Менш розповсюджені речення, в яких відсутній присудок: **“Es war aber Sonntag und das Geld in der Kirche”** (*Але була неділя, і гроші були у церкві*) [6, с. 18]. **“Hübsche Knie. Hübsche Ohren. Was noch? Vielleicht ganz hübsches Oberteil”** (*Гарні коліна. Гарні вуха. Що ще? Мабуть гарний весь тулуб*) [6, с. 58]. За своєю комунікативною функцією такі еліптичні речення є простою

констатацією факту. Для автора представляється важливим сам предмет або явище, його існування.

Ще одним синтаксичним засобом створення лапідарності є інверсія – порушення звичайного порядку членів речення, в результаті якого певний елемент виявляється виділеним і отримує спеціальні конотації емоційності або експресивності [1, с. 219]. Саме додавання конотаційного значення як окремій лексичній одиниці, так і всьому реченню в цілому сприяє створенню більш стислого та лаконічного вислову.

**“*Standen am Mittag sich gegenüber: zwei Armeen, Maus neben Maus*”**  
(*Стояли опівдні один напроти одного: дві армії, миша біля миші*) [6, с. 34].

У наведеному прикладі стилістична (емфатична) інверсія має на меті виділення певної частини речення, яка є найбільш значимою з позиції автора, а саме підмет ***zwei Armeen*** (*дві армії*). При цьому найважливіша частина речення стає його інформативним центром і реалізується зміною порядку слів і перестановкою взаємопов'язаних членів речення.

Підсумовуючи, можна виділити наступне. Сьогодні зростає інтерес дослідників до малих епічних форм, що здатні блискавично реагувати на суспільні зміни. Одним за найменших зразків малої форми в Німеччині є “*Kürzestgeschichte*” – стисле оповідання. Лапідарна форма вимагає від автора стислого оповідання найвищої концентрації, уміння в декількох словах показати цілий світ. Цей ефект досягається за рахунок мовних одиниць на всіх рівнях. Не семантичному рівні це – авторські оказіоналізми, вживання займенників замість іменників, такі тропи, як метафора (як засіб компресування компаративної семантики) та метонімія (інформативний, економний та експресивний засіб непрямой характеристики явища шляхом виділення одного з постійних, змінних або випадкових ознак цього явища). Лапідарності сприяє перш за все полісемія, що реалізується за одночасного вживання різних семем однієї лексеми. На синтаксичному рівні лапідарність досягається через використання автором зевгм, парцельованих речень, емфатичної інверсії, еліптичних конструкцій, в яких відсутній один або два головних члени. Лаконізм стислих оповідань апелює безпосередньо до уяви адресатата і надає багато інформації імпліцитно.

### Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – М.: Флинта, 2002. – 384 с
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
3. Полуянова Л. Н. Лингвостилистические особенности текста басни (на материале англоязычной литературной басни) : дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Полуянова Людмила Николаевна. – М., 2001. – 167 с.
4. Сергеева Ю. А. Ритм в структуре современного короткого рассказа : дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Сергеева Юлия Александровна. – М., 2008. – 187 с.
5. Современная энциклопедия. [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/26142>
6. Reclam P. Texte und Materialien für den Unterricht. Kürzestgeschichten / P. Reclam. – Stuttgart: Reclams Universal-Bibliothek, 2010. – 136 S.